

Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Takvimler

Osmanlı Devletinde kullanılan takvim, esasen, hicrî-kamerî denilen ay esaslı takvim olup Müslümanların Mekke’den Medine’ye hicretini başlangıç olarak alır. Bu takvim Osmanlı Devletinin resmî yazışmalarında, edebî ve tarihî metinlerde ve sosyal kurumlara ait evraka, devletin yıkılışına kadar kullanılmıştır. Bu takvimin yanı sıra 17. Yüzyılın sonlarından itibaren özellikle mâliye ile ilgili işlemlerde ve yazışmalarda güneş esaslı Rumî (Mâlî) takvim de kullanılmaya başlanmıştır. Tanzimat’tan sonra Rumî takvim diğer resmî yazışmalarda da kullanılabilmektedir.

1 - Hicrî-Kamerî Takvim ve Miladiye Çevirisi

Hicrî-kamerî takvimin ay adları da Arapçadır. Bilhassa arşiv belgelerinde bu ay adları birer kısaltma ile gösterilmiştir. Aşağıdaki tabloda bunlar sırasıyla verilmiştir:

Ay Adı	Yazılışı	Kısaltması
Muharrem	محرم	م
Safer	صفر	ص
Rebî’ülevvel	ربيع الاول	را
Rebî’ülâhire	ربيع الاخر	ر
Cemâzi’l-evvel	جمادى الاول	جا
Cemâzi’l-âhir	جمادى الاخر	ج
Receb	رجب	ب
Şa‘bân	شعبان	ش
Ramazân	رمضان	ن
Şevval	شوال	ل
Zi’lka‘de	ذى القعدة	ذا
Zi’lhicce	ذى الهججه	ذ

Cemâzi’l-evvel ve Cemâzi’l-âhir ayları Türkçe metinlerde Cemâziye’l-evvel – Cemâziye’l-âhir veya Cumadi’l-ûlâ – Cumâdi’l-âhir şeklinde de yazılıp okunabilmektedir.

Kimi vesika ve tarihî metinlerde ayın günleri açık olarak belirtilmez, bunların yerine bazı kalıp ifadeler kullanılır. Bu kalıplaşmış ifadeler aşağıda gösterilmiştir:

غره gurre: Ayın ilk günü

Örnek: Gurre-i Muharrem (Muharrem ayının ilk günü)

سلخ selh: Ayın son günü

Örnek: Selh-i Ramazan (Ramazan ayının son günü)

اوائل evâil: Ayın 1-10. günleri arası

Örnek: Evâil-i Safer (Safer ayının 1-10. günleri veya ilk on günü)

اواسط evâsıt: Ayın 11-20. günleri arası

Örnek: Evâsıt-ı Şevval (Şevval ayının 11-20. günleri veya ortaları)

اواخر evâhir: Ayın 21-30. günleri arası

Örnek: Evâhir-i Zilka‘de (Zilka‘de ayının 21-30. günleri veya son on günü)

Önemli: Yeniçerilere ulûfe adı verilen maaşları üç ayda bir verilir, her üç aylık grup kendisini oluşturan ayların kısaltmalarının birleşmesiyle oluşmuş kelimelerle ifade edilirdi. Buna göre;

Muharrem – Safer – Rebi‘ûlevvel : مصر masar ulûfesi;

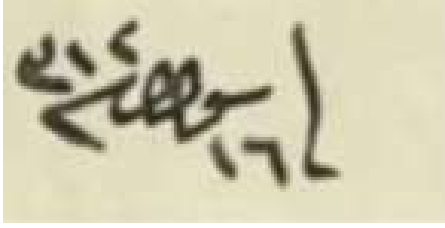
Rebî‘ülâhir – Cumâdelûlâ – Cumâdelâhir : رجج recec ulûfesi

Receb – Şa‘bân – Ramazân : رشن reşen ulûfesi

Şevvâl – Zilka‘de – Zilhicce : لزد lezez ulûfesi

olarak isimlendirilirdi.

Miladi takvimde olduğu gibi Hicri takvimde de 1 yıl 12 aya bölünmüştür ama 1 ay dünyanın güneş etrafında dönüşünün 12’de 1’i değil, ayın dünya çevresinde bir kere dönüşü olarak ele alınmıştır. Buna göre 354 gün olan Hicri yılı Miladi yıla çevirmek için, verilen Hicri yıl 33’e bölünür, çıkan sonuç verilen Hicri yıldan çıkarılır, sonra kalan sayıya 622 eklenir (miladi takvimin başlangıcı 0 (sıfır), hicri takvimin başlangıcı 622 olduğu için). Tam sonuç bulunamayabilir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse;

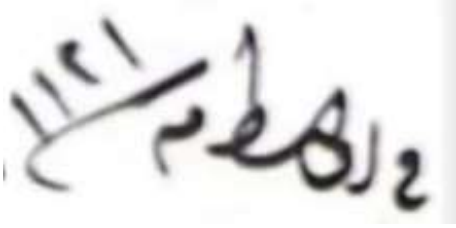

Fî 16 Şevval sene 1312

$$1312:33= 39$$

$$1312-39= 1273$$

$$1273+622= \mathbf{1895}$$

Fî Evâsıt M sene 1121 (Muharrem ayının 11.-20 günleri)

$$1121:33= 34$$

$$1121-33= 1088$$

$$1088+622= \mathbf{1710}$$

Fî 13 Cemâziyelâhir sene 1238

$$1238:33= 37$$

$$1238-37= 1201$$

$$1201+622= \mathbf{1823}$$

Not: Arapça فى edatı Türkçedeki -da/-de ekinin yaptığı işi yapar. “İçinde” anlamını taşır. Tarih bildiriminde sıkça kullanılmıştır.

2 - Rumî (Mâlî) Takvim ve Miladiye Çevirisi

1678 tarihinden itibaren malî işlerde 365 günlük güneş yılını esas alan ve Rumî yahut Malî takvim diye bilinen takvim kullanılmaya başlandı. Bu takvim 1839'dan itibaren bütün resmî ve malî işlerde kullanıldı. Juilen ve Gregorien olmak üzere iki farklı Rumî takvim kullanılmıştır. 1334 Rumî yılı (1918 Miladî yılı)'na kadar Julien esaslı Rumî takvim kullanılmış olup, bu takvimde sene başı 1 Mart'tır. Bu tarihten sonra ise Gregorien esaslı Rumî takvime geçilmiş olup bu takvimde ise sene başı 1 Kânân-ı sâni (Ocak)'dır.

Rumî takvimde ay adları (Julien takvime göre) sırasıyla şöyledir:

Ay sırası	Rumî	Yazılışı
Birinci Ay	مارت	Mart
İkinci Ay	نيسان	Nisan
Üçüncü Ay	مايس	Mayıs
Dördüncü Ay	حزيران	Haziran
Beşinci Ay	تموز	Temmuz
Altıncı Ay	آغوستوس	Ağustos
Yedinci Ay	ايلول	Eylül
Sekizinci Ay	تشرين اول	Teşrîn-i evvel (Ekim)
Dokuzuncu Ay	تشرين ثانی	Teşrîn-i sâni (Kasım)
Onuncu Ay	كانون اول	Kânûn-ı evvel (Aralık)
On birinci Ay	كانون ثانی	Kânûn-ı sâni (Ocak)
On ikinci Ay	شباط	Şubat

Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti'nde Hicrî takvim her sahada resmi takvim olarak kullanılıyordu. Yılbaşı 1 Muharrem'di. Tanzimat Dönemi'nde, 13 Mart 1840 Miladi tarihi, 1 Mart 1256 Cuma günü olarak Rumi takvimin yılbaşı kabul edildi. Bu tarihten sonra çift takvim uygulaması başladı. Belgelerde aynı anda hem Hicri takvim hem de Rumi takvim tarih olarak düşünmeye başlandı.

Hicri takvim ay yılına göre, Rumi takvim ise güneş yılına göre hesaplandığı için, Hicri yıl Rumî yıldan yaklaşık 11 gün daha geriye düşmektedir. Osmanlılar sene başı 1 Mart olan Julien esaslı takvimi kullanırken Avrupa'da sene başı 1 Kânûn-ı sâni (Ocak) olan Gregoryen takvim kullanılıyordu. Julien takvim ise miladi takvimden 13 gün gerideydi. Rumi ile miladi arasında -her iki takvim de güneş yılı esasına göre düzenlendiği için- aradaki 13 günlük fark sabitti. Miladi takvim ile Rumi takvim arasında, Rumi takvimin başladığı zamanki fark olan 584 yıl vardı. Bu fark; Rumî Takvim'in Jülyen Takvimi'ni, Miladî takvimin ise Gregoryen Takvimi'ni esas almasından ileri gelir. Gerek 13 günlük farkın giderilmesi gerekse Julien ve Gregorien arasındaki yıl başı farkının ortadan kaldırılması maksadıyla 8 Şubat 1332 tarih ve 125 sayılı kanunla Jülyen esaslı Rumî takvim yürürlükten kaldırılarak Gregoryen esaslı Rumi takvime geçildi.

Kanunun uygulaması şöyle yapıldı: 1332 Rumî senesi 15 Şubat'ta bitirilerek Julien ve Gregorien takvimler arasındaki 13 günlük fark giderildi. 1333 Rumî yılı Julien'e göre 1 Mart'ta başladı, 31 Kânûn-ı evvel (Aralık) ayında bitti. Yani 1333 senesinin son iki ayı takvimden silindi. Böylece Julien takvim uygulamadan tamamen çıkarıldı. 1334 Rumî yılı Gregorien'e göre 1 Kânûn-ı sâni (Ocak)'de başlatıldı.

Rûmî Tarihin Miladiye Çevrilişi

Çeviride dikkat edilecek hususlar: Rumî takvimin Miladi'ye çevirisinde 1334 (M. 1918) öncesi ve sonrası farklı hesap yapılır. 1918 öncesi Julien takvime göre, bundan sonrası ise Gregorien takvime göre hesaplanarak çeviri yapılır.

Julien esaslı takvimde çeviri yapılırken verilen Rumî yıla 584 eklenir. Verilen güne ise; bulunan miladi yıl 20. yüzyılda ise 13; 19. yüzyılda ise 12; 18. yüzyılda ise 11 eklenir.

1334 (M. 1918) sonrası ise Gregorien esaslı takvime geçildiğinden sadece verilen Rumî yıla 584 eklemek yeterlidir.

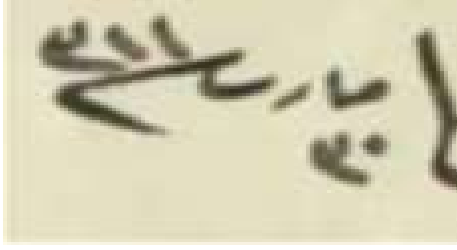

Fî 15 Mayıs sene 1321

1321+584=1905 (20.yüzyıl)

15+13= 28

28 Mayıs 1905

Fî 30 Mart 1311

1311+584= 1895 (19.yüzyıl)

30+12= 43

43-31=12

12 Nisan 1895

Fî 24 Eylül 1260

1260+584=1844 (19. Yy)

24+12=36 Eylül

36-30=6

6 Ekim 1844

Fî 19 Teşrîn-i evvel 1326

1326+584=1910 (20.yy)

$19+13=32$ Ekim

$32-31=1$

1 Kasım 1910

Not: 1334 Rumî (M. 1918) yıl öncesinde verilen ay Kânûn-ı evvel, Kânûn-ı sâni ve Şubat; çeviriden sonra bulduğumuz Miladi ay Ocak, Şubat veya Mart ise, bulduğumuz Miladi yıla 1 yıl ilave edilir. Çünkü Julien takvimde bu aylar takvimin son üç ayı iken Milat takviminde bu aylar takvimin ilk üç ayıdır, dolayısıyla Milat takviminde 1 sonraki seneye geçilmiştir.

Fî 25 Kânûn-ı evvel 1300

$1300+584=1884$ (19.yy)

$25+12=37$ Aralık

$37-31=6$ Ocak

6 Ocak 1885

Fî 20 Kânûn-ı sâni 1290

$1290+584=1874$ (19.yy)

$20+12=32$ Ocak

$32-31=1$

1 Şubat 1875

Fî 30 Teşrîn-i sâni 1336 (Dikkat: 1334'ten sonra sadece yıla 584 eklenir, Gün ve ay değişmez.)

$1336+584=1920$

30 Kasım 1920